Postawy wyborcze mieszkańców Łodzi: wybory samorządowe w roku 2010

1. FREKWENCJA WYBORCZA W WYBORACH DO RADY MIEJSKIEJ

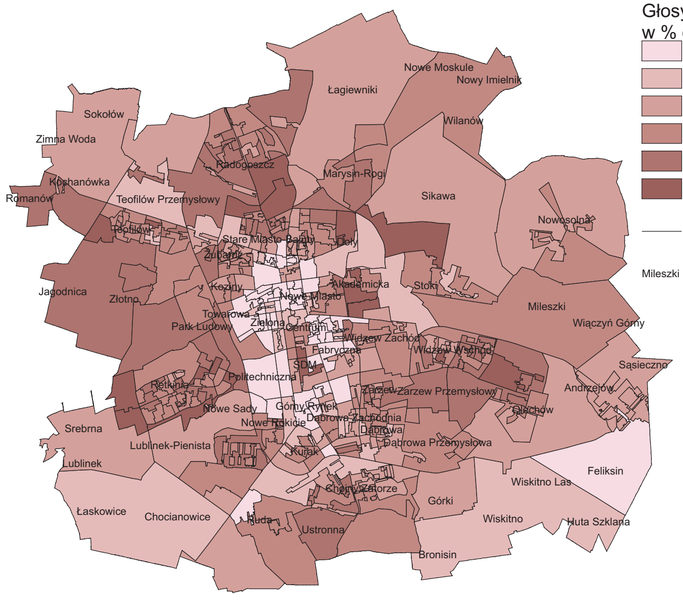

Głosy oddane
w % ogółu uprawnionych
- 25,00 i mniej
- 25,01 - 30,00
- 30,01 - 35,00
- 35,01 - 40,00
- 40,01 - 45,00
- Powyżej 45,00
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

2. ZWYCIĘSTWA WYBORCZE W WYBORACH DO RADY MIEJSKIEJ

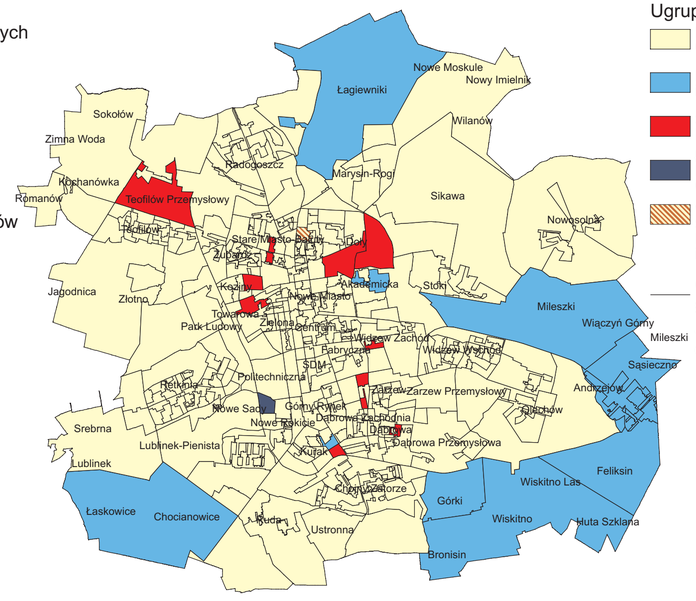

Ugrupowania zwycięskie
- Platforma Obywatelska
- Prawo i Sprawiedliwość
- Sojusz Lewicy Demokratycznej
- Łódzkie Porozumienie Obywatelskie
- Współdominacja Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Platformy Obywatelskiej
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

3. POPARCIE WYBORCÓW DLA PLATFORMY OBYWATELSKIEJ W WYBORACH DO RADY MIEJSKIEJ

Głosy uzyskane przez PO
w % głosów ważnych
- 30,00 i mniej
- 30,01 - 35,00
- 35,01 - 40,00
- 40,01 - 45,00
- 45,01 - 50,00
- Powyżej 50,00
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

4. POPARCIE WYBORCÓW DLA SOJUSZU LEWICY DEMOKRATYCZNEJ W WYBORACH SAMORZĄDOWYCH

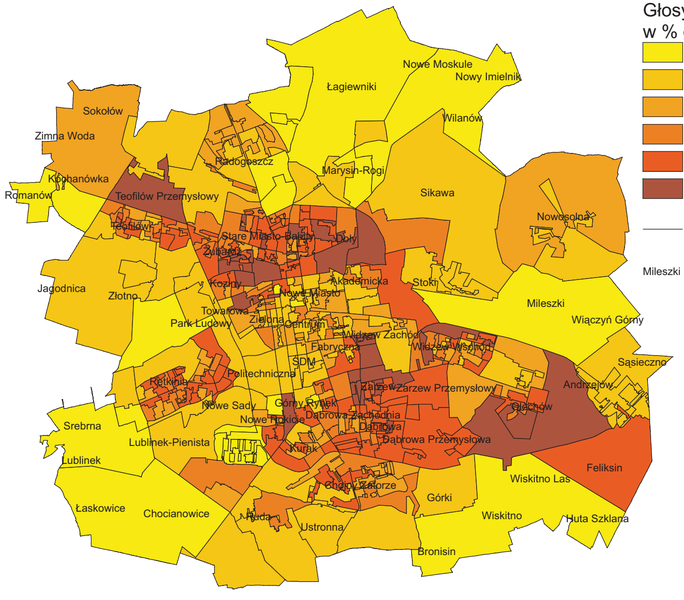

Głosy uzyskane przez SLD
w % głosów ważnych
- 15,00 i mniej
- 15,01 - 20,00
- 20,01 - 22,50
- 22,51 - 25,00
- 25,01 - 30,00
- Powyżej 30,00
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

5. POPARCIE WYBORCÓW PRAWA I SPRAWIEDLIWOŚCI W WYBORACH SAMORZĄDOWYCH

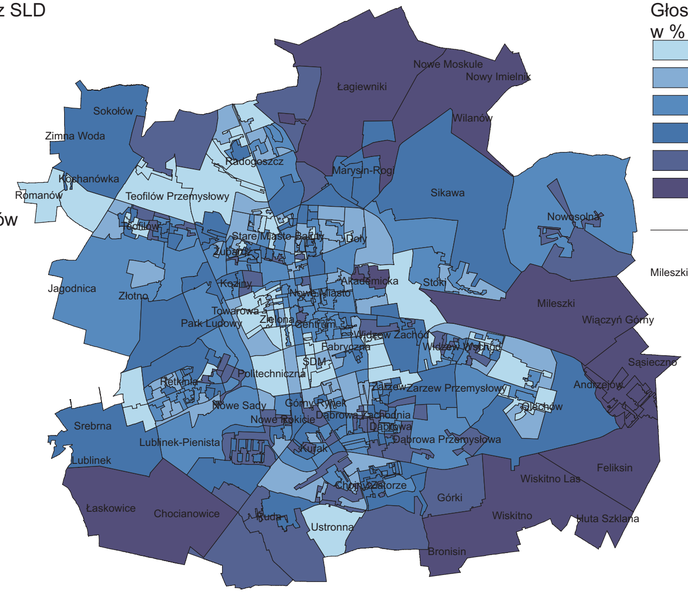

Głosy uzyskane przez PiS
w % głosów ważnych
- 18,00 i mniej
- 18,01 - 20,00
- 20,01 - 23,00
- 23,01 - 26,00
- 26,01 - 32,00
- Powyżej 32,00
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

6. POPARCIE WYBORCÓW DLA H. ZDANOWSKIEJ W WYBORACH PREZYDENTA MIASTA (II TURA)

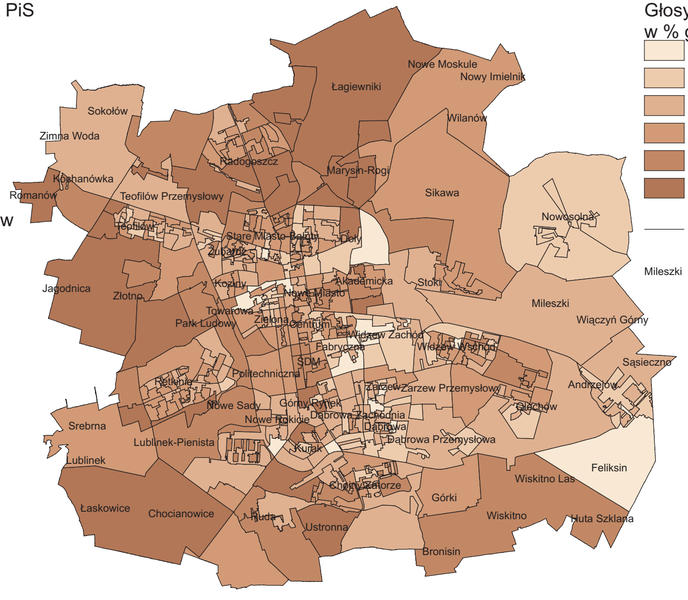

Głosy oddane
w % głosów ważnych
- 50,00 i mniej
- 50,01 - 55,00
- 55,01 - 60,00
- 60,01 - 65,00
- 65,01 - 70,00
- Powyżej 70,00
- Granice obwodów głosowania
- Jednostka osiedlowa

Jerzy Dzieciuchowicz, Karolina Dmochowska-Dudek

Skala 1:125 000

ATLAS MIASTA ŁODZI

Plansza XIX b: Postawy wyborcze mieszkańców Łodzi: Wybory samorządowe w 2010 roku

Jerzy Dzieciuchowicz, Karolina Dmochowska-Dudek

Plansza została opracowana w celu dokładnej wizualizacji przestrzennej postaw wyborczych mieszkańców Łodzi, odzwierciedlających zaangażowanie obywateli w życie społeczno-polityczne, demonstrowane w wyborach samorządowych w 2010 roku. Ten rodzaj wyborów ma szczególne znaczenie dla bieżącego zarządzania miastem i strategii jego rozwoju w przyszłości. Udział w wyborach stanowi jeden z najważniejszych wskaźników aktywności obywatelskiej, będąc warunkiem *sine qua non* istnienia demokracji. Frekwencja lub absencja wyborcza, a także preferencje wyborcze, są zdeterminowane przez różnorodne czynniki instytucjonalne (system partyjny, ordynacja wyborcza), społeczne, ekonomiczne, kulturowe i historyczne. Szczególnego znaczenia nabiera w tej dziedzinie status społeczno-ekonomiczny wyborców, określony przez ich wykształcenie, zawód i stanowisko oraz pochodzenie społeczne (status przypisany).

Dorobek naukowy dotyczący postaw wyborczych mieszkańców Łodzi jest dotychczas niewielki. Ważniejsze prace z tego zakresu zostały opublikowane przez E. Rosseta (1927), Z. Gostkowskiego (1961, 1966), K. Kamińskiego (1988, 1991), M. Żelazo (1991), M. Sobczyńskiego (2000) i J. Dzieciuchowicza, S. Leszczyńskiego i W. Retkiewicza (2002), J. Dzieciuchowicza i K. Dmochowską (2009).

Zakres tego opracowania obejmuje najważniejsze wyniki głosowania i wyborów samorządowych, uwzględniając wybory do Rady Miejskiej i wybory Prezydenta Miasta. W analizowanych wyborach ogólna liczba wyborców wynosiła 597 899 (84, 9% wszystkich mieszkańców). Na terenie miasta zostało wydzielonych 398 obwodów głosowania, które składają się 362 obwodów otwartych (powszechnych) i 36 obwodów zamkniętych (zakłady pomocy społecznej, szpitale, areszt śledczy i zakłady karne). Szczegółowym badaniom podlegały obwody otwarte.

Na planszy umieszczono sześć map w skali 1: 125 000, obrazujących:
- Frekwencję wyborczą w wyborach do Rady Miejskiej.
- Zwycięstwa wyborcze w wyborach do Rady Miejskiej.
- Poparcie wyborców dla Prawa i Sprawiedliwości w wyborach do Rady Miejskiej.
- Poparcie wyborców dla Platformy Obywatelskie RP w wyborach do Rady Miejskiej.
- Poparcie wyborców dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej w wyborach do Rady Miejskiej.
- Poparcie wyborców dla Hanny Zdanowskiej w wyborach Prezydenta Miasta (II tura).

Na dodatkowej mapie zamieszczonej poniżej przedstawione zostały granice okręgów wyborczych (rys. 1).

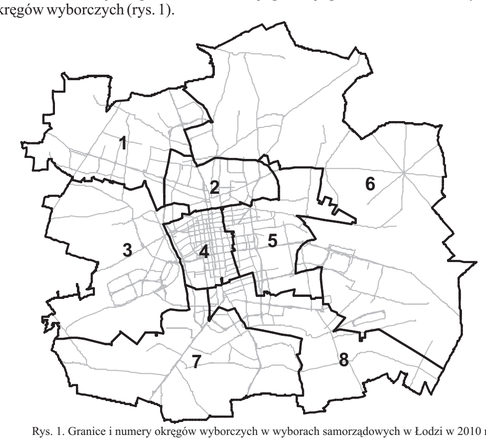

Rys. 1. Granice i numery okręgów wyborczych w wyborach samorządowych w Łodzi w 2010 r.

Do budowy planszy zostały wykorzystane różne rodzaje materiałów źródłowych. W pierwszej kolejności należy tutaj wymienić mapę adresową opracowaną w Urzędzie Miasta Łodzi. Posłużyła ona do wykonania w formie elektronicznej zdekodowanego podkładu kartograficznego z granicami obwodów głosowania i okręgów wyborczych wydzielonych na terenie Łodzi. Przy dużej liczbie obwodów (362) opracowanie takiego podkładu kartograficznego było zadaniem pracochłonnym. Obwody głosowania, którymi operowano na sporządzonych wielowarstwowych mapach, są najmniejszymi jednostkami agregacji przestrzennej danych wyborczych. Ich użycie pozwoliło na uzyskanie bardzo szczegółowego obrazu zmienności terytorialnej postaw wyborczych. Ze względu na konieczność zachowania jednorodności i czytelności map w ich opracowaniu wykorzystano jednie dane dla obwodów otwartych, stosując jednolitą skalę 1: 125 000. Można zauważyć, że powierzchnia obwodów na ogół wzrasta w kierunku odśrodkowym. W tym samym kierunku maleje dostępność siedzib komisji wyborczych. Należy dodać, iż w całym zbiorze obwodów głosowania występują głównie obwody jednolite terytorialnie, ale pojawiają się również obwody podzielone na kilka separowanych części, co nie ma uzasadnienia merytorycznego.

Podstawowe informacje dotyczące analizowanych wyborów zostały zaczerpnięte z materiałów Komisji Wyborczych: Państwowej, Okręgowych i Obwodowych. Wiarygodność tych danych powszechnie jest oceniana bardzo wysoko. W analizie zebranych i opracowanych danych odwoływano się do regulacji prawnych obowiązujących w wyborach samorządowych. Do tej analizy posłużyła również literatura przedmiotu.

Sam podkład kartograficzny, jak też poszczególne mapy zostały opracowane przy użyciu aplikacji ArcMap zawartej w programie ArcGIS v. 9.3. W budowie map posłużono się metodą kartogramiczną i chorochromatyczną. Dodatkowo na mapach określono zasięg jednostek osiedlowych, wprowadzając ich nazwy.

Mapa 1 wskazuje na ogólnie niskie uczestnictwo łodzian w wyborach samorządowych, co owocuje poważnym deficytem legitymizacyjnym. Niska partycypacja wyborcza jest zjawiskiem szczególnie charakterystycznym dla rozpatrywanego rodzaju wyborów. W badanych obwodach przeciętny poziom frekwencji wyborczej, mierzonej udziałem procentowym głosów oddanych w ogólnej liczbie uprawnionych, osiągnął 34,7%. Zróżnicowanie przestrzenne frekwencji wyborczej w przekroju obwodów głosowania okazało się przy tym umiarkowane. Jeszcze słabiej co zrozumiałe - różnicuje się stopień frekwencji w okręgach wyborczych (tab. 1).

Tab. 1. Frekwencja wyborcza w okręgach wyborczych Łodzi w wyborach do Rady Miejskiej w 2010 roku[a]

Okręgi wyborcze	Uprawnieni do głosowania	Głosy oddane	Frekwencja wyborcza w %	Głosy ważne	Wskaźnik kultury politycznej [b]
1	75 786	28 978	38,24	28 043	96,77
2	84 354	29 507	34,98	28 576	96,84
3	83 010	32 746	39,45	31 750	96,96
4	69 221	18 295	26,43	17 641	96,43
5	67 695	23 097	34,12	22 177	96,02
6	75 400	29 217	38,75	28 486	97,50
7	74 040	25 278	34,14	24 436	96,67
8	65 444	20 503	31,33	19 555	95,38
Razem	**594 950**	**207 621**	**34,90**	**200 664**	**96,65**

[a] W tabeli uwzględniono dane z obwodów otwartych i zamkniętych.
[b] Stosunek liczby głosów ważnych do liczby oddanych głosów (w %) w skali okręgu wyborczego.
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Wskaźnik frekwencji w przestrzeni miejskiej reprezentuje układ zbliżony do koncentrycznego, w którym wyodrębniają się trzy strefy - centralna, pośrednia i peryferyjna. Najniższa frekwencja, niedochodząca często nawet do 25%, panuje w strefie centralnej, gdzie w starej, substandardowej zabudowie czynszowej koncentruje się głównie ludność o niskim statusie społecznym. Wyraźne odstępstwa od takiego poziomu frekwencji zaznaczają się w tych rejonach centralnych, gdzie wprowadzona została powojenna wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa (Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa), a także na terenach grupujących zabudowę jednorodzinną (rejon Radiostacji). Obydwa te rodzaje zabudowy są preferowane przez ludność o wyższych dochodach. Strefa pośrednia cechuje się najwyższą w mieście frekwencją wyborczą, przekraczającą nierzadko 40%. Dotyczy to w szczególności terenów, gdzie dominuje zabudowa jednorodzinna i nowsza zabudowa wielorodzinna, zamieszkiwana głównie przez ludność reprezentującą średni lub wyższy status społeczny. Na obszarze strefy peryferyjnej, zamieszkiwanej często przez ludność rolniczą, poziom frekwencji wyborczej obniża się ponownie, przewyższając mimo wszystko poziom typowy dla pierwszej strefy. Pozostaje on jednak w tej części miasta wysoki na terenach najnowszych osiedli wielorodzinnych i jednorodzinnych oraz skupień zabudowy rezydencjonalnej, grupujących dobrze sytuowanych mieszkańców Łodzi.

W wyborach do Rady Miejskiej Łodzi zarejestrowano 14 komitetów wyborczych, reprezentowanych aż przez 795 kandydatów. Wyniki głosowania na poszczególne komitety wyborcze w całym mieście są słabo zróżnicowane (tab. 2). Prawie 84% ważnych głosów zdobyły jedynie trzy ugrupowania: Platforma Obywatelska RP, Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Prawo i Sprawiedliwość, przy czym na pierwsze z nich przypada 38,7% wszystkich głosów.

Tab. 2. Komitety wyborcze z zarejestrowanymi listami w wyborach do Rady Miejskiej w Łodzi w 2010 roku

Komitet wyborczy	Nr listy	Głosy ważne		Liczba kandydatów	Liczba uzyskanych mandatów
		liczba	%		
Sojusz Lewicy Demokratycznej	1	46561	23,20	86	11
Polskie Stronnictwo Ludowe	2	4770	2,38	74	-
Platforma Obywatelska RP	4	77647	38,70	86	23
Prawo i Sprawiedliwość	5	44245	22,05	85	9
Wyborców Narodowo-Katolicka Wspólnota Łódzka	15	1003	0,50	21	-
Ruch Przełomu Narodowego	16	2855	1,42	63	-
Wyborców Prof. Zdzisławy Janowskiej	17	7458	3,72	73	-
Wyborców Janusza Rutkowskiego Nowy Styl Życia	18	864	0,43	47	-
Nasz Dom – Samoobrona Andrzeja Leppera	19	925	0,46	64	-
Wyborców Teresy Białeckiej - Krawczyk	20	894	0,45	43	-
Centrum Zrównoważonego Rozwoju	21	1507	0,75	51	-
Wyborców Łódzkie Porozumienie Obywatelskie	22	10846	5,41	68	-
Stowarzyszenia Inicjatywa Rozsądnych Polaków	23	646	0,32	25	-
Wyborców Porozumienie Obywatelskie „Nasza Łódź”	24	443	0,22	9	-
Razem	**x**	**200 664**	**100,00**	**795**	**43**

Układ przestrzenny zwycięstw wyborczych w wyborach do Rady Miasta na terenie Łodzi jest mało urozmaicony, wskutek bardzo silnego spolaryzowania postaw wyborczych. Przemawia za tym fakt, że aż w 93,4% badanych obwodów zwycięstwa wyborcze odniosła Platforma Obywatelska RP. W grupie pozostałych obwodów zwycięstwami podzieliło się niewiele ugrupowań politycznych. Bardzo ograniczony zasięg przestrzenny mają zwycięstwa Sojuszu Lewicy Demokratycznej (3,3% obwodów) oraz Prawa i Sprawiedliwości (2,8%). Zaledwie w jednym obwodzie zwyciężyło Łódzkie Porozumienie Obywatelskie. Również na terenie jednego obwodu doszło do współdominacji Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Platformy Obywatelskiej RP.

W tych warunkach specyficznego charakteru nabrała struktura przestrzenna zwycięstw wyborczych. Zwycięstwa Platformy Obywatelskiej RP, wyróżniające się wyjątkowo dużym zasięgiem przestrzennym, zdominowały zarówno strefę centralną i pośrednią, jak też północno-zachodnią, środkowo-zachodnią, środkowo-południową i północno-wschodnią część peryferyjną miasta. Prawo i Sprawiedliwość odniosło zwycięstwa przede wszystkim na obszarze strefy peryferyjnej, w rejonach południowo-zachodnich, południowo-wschodnich i w Łagiewnikach. Obwody, w których zwycięstwa odniósł Sojusz Lewicy Demokratycznej, są rozproszone zazwyczaj w bliskim otoczeniu śródmieścia.

W skali wszystkich badanych obwodów głosowania poparcie wyborców dla Platformy Obywatelskiej RP okazało się zdecydowanie wyższe niż dla innych ugrupowań politycznych. Świadczy o tym przeciętny udział głosów oddanych na Platformę, wyrażony w procentach ogółu uprawnionych, który dochodzi do 38,2%. Stopień zróżnicowania rozkładu przestrzennego tego udziału jest przy tym dość niski. Szczególnie duże poparcie Platforma uzyskała w strefie pośredniej i peryferyjnej, wśród dość dobrze sytuowanych mieszkańców nowych zespołów zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej. Na ich terenie wskaźnik poparcia dla Platformy z reguły przekracza 45%. Poparcie to spada poniżej poziomu przeciętnego w głównej mierze w rejonach peryferyjnych zamieszkiwanych przez ludność utrzymującą się z pracy w rolnictwie.

Przeciętna wartość wskaźnika poparcia wyborców dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej w całym analizowanym zbiorze obwodów głosowania jest niska, osiągając zaledwie 23,2% oddanych głosów, natomiast jego poziom zmienności przestrzennej okazał się umiarkowany. Poparcie dla Sojuszu wyższe od przeciętnego cechuje przede wszystkim mieszkańców starszych powojennych zespołów wielorodzinnego budownictwa mieszkaniowego, zlokalizowanych z reguły w bliskim otoczeniu śródmieścia. Warto zauważyć, iż Sojusz nie zdołał powiększyć swojego elektoratu o duże grupy przedstawicieli najbiedniejszych warstw społecznych, skupionych w strefie centralnej i na obszarach peryferyjnych.

Ze względu na stopień poparcia w rozpatrywanych obwodach głosowania Prawo i Sprawiedliwość nie dorównuje uprzednio analizowanym ugrupowaniom politycznym, ponieważ przeciętny udział głosów oddanych na tę partię w ogólnej liczbie uprawnionych dochodzi do 22,2%, przy czym we wszystkich obwodach głosowania udział ten jest zróżnicowany w umiarkowanym stopniu. Daje się zauważyć ogólny wzrost tego udziału w kierunku odśrodkowym. Oznacza to, że zwolennicy PiS-u koncentrują się głównie w strefie peryferyjnej na terenach zamieszkiwanych przeważnie przez ludność rolniczą. Wskaźnik poparcia tego ugrupowania często przekracza tam 26%. Można wskazać trzy pasma peryferyjne z wysokim poparciem dla PiS-u: Łaskowice Chocianowice - Ruda, Bronisin Wiskitno Feliksin Andrzejów - Mileszki oraz Łagiewniki - Nowe Moskule - Wilanów.

Wybory prezydenta miasta odbyły się w dwóch turach, ponieważ pierwsza z nich nie przyniosła rozstrzygających wyników. W pierwszej turze (21 XI 2010 r.), która odbywała się łącznie z wyborami do Rady Miejskiej, rywalizowało 11 kandydatów, przy czym frekwencja wynosiła 30,46%. Prezydent miasta został ostatecznie wybrany w II turze (5 XII 2010 r.), przy poziomie frekwencji obniżonym do zaledwie 22,2%. Zwycięstwo odniosła Hanna Zdanowska, kandydatka zgłoszona przez Platformę Obywatelską RP, która zdobyła 59,51% głosów. Jej kontrkandydatem był Dariusz Joński, członek Sojuszu Lewicy Demokratycznej.

We wszystkich badanych obwodach głosowania H. Zdanowska uzyskała średnio 60,2% ogółu ważnych głosów. Szczególnie wysokie poparcie jej kandydatura zdobyła w rejonach miasta grupujących głównie stronników PO i PiS-u. Zdecydowanie najmniejsze było ono tam, gdzie utrzymywało się wysokie poparcie dla SLD. W grę wchodzą w tym przypadku zarówno liczne rejony śródmiejskie, jak też tereny peryferyjne, usytuowane na zachodzie, północy i południu miasta. Omawiana kandydatura nie odniosła zwycięstwa w niezbyt licznych obwodach rozproszonych głównie w strefie centralnej.

W wyniku analizowanych wyborów w skład Rady Miejskiej Łodzi weszło 43 radnych. Ponieważ obowiązująca ordynacja wyborcza preferuje duże partie w podziale mandatów wzięły udział tylko trzy ugrupowania polityczne. Pod względem liczby zdobytych mandatów kolejne miejsca zajmują: 1. Platforma Obywatelska 23 mandaty, 2. Sojusz Lewicy Demokratycznej 11, a 3. Prawo i Sprawiedliwość 9. Radni są zbiorowością zróżnicowaną według płci i wieku. Zjawisko charakterystyczne stanowi ich silna maskulinizacja. Prawie 70% ogółu radnych tworzą mężczyźni. Na aktywności Rady Miejskiej korzystnie powinna odbić się dość młoda struktura wieku radnych. Ich średni wiek wynosi 41,9 lat, przy czym najmłodszy radny ma 23 lata, a najstarszy 71 lat.

Ewolucja postaw wyborczych łodzian w okresie 1998-2010 jest trudna do precyzyjnego określenia. Powodem tego są zmiany granic i liczby obwodów głosowania (okręgów wyborczych) oraz ordynacji wyborczej, jak też przekształcenia samej sceny politycznej i postaw wyborczych mieszkańców miasta oraz ich przemiany demograficzno-społeczne. Z uwagi na pogłębiającą się depopulację Łodzi, w latach 1998-2010 liczba uprawnionych do głosowania w wyborach samorządowych w mieście zmniejszyła się o aż o 47,4 tys. Jednocześnie proces starzenia demograficznego ludności miasta przyczynił się do spadku jej aktywności obywatelskiej, co znajduje wyraz w obniżeniu frekwencji wyborczej z 37,4% do 34,9%. W tym samym czasie doszło również do radykalnych zmian preferencji wyborczych łodzian. Dowodzi tego porównanie map zwycięstw wyborczych w 1998 i 2010 roku. O ile w roku wyjściowym przeważały zdecydowanie obwody, w których zwyciężyła socjaldemokratyczna lewica (LiD), to w roku końcowym uwidoczniła się bardzo silna przewaga liczebna obwodów, w których odnotowano zwycięstwa Platformy Obywatelskiej.

Na nieco dokładniejszą analizę zmian postaw wyborczych łodzian umożliwiają wyniki wyborów samorządowych w roku 2006 i 2010. Dowodzą one niewielkiego spadku poziomu frekwencji wyborczej zarówno w skali ogólnomiejskiej (z 36,3% do 34,9%), jak też w poszczególnych okręgach. Wyższą od przeciętnej dynamiką tendencji spadkowej frekwencji cechował się jedynie okręg 8 i 2.

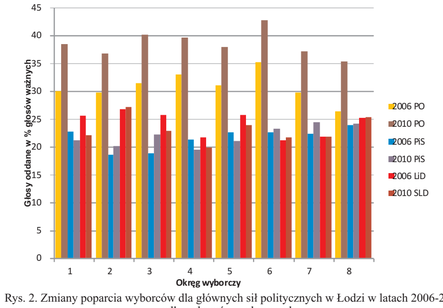

Rys. 2. Zmiany poparcia wyborców dla głównych sił politycznych w Łodzi w latach 2006-2010 według okręgów wyborczych

Kierunki i dynamika zmian poparcia wyborców dla głównych sił politycznych w okręgach wyborczych są dość silnie zróżnicowane (rys. 2). Poparcie dla Platformy Obywatelskiej RP wzrosło we wszystkich okręgach, przy czym dynamika tego wzrostu była największa w okręgu 8, 3 i 1. W przypadku Prawa i Sprawiedliwości wyraźny wzrost poparcia można zauważyć w okręgach 3, 2 i 7. Jednocześnie doszło do istotnego spadku poparcia dla tej partii w okręgu 1, 4 i 5. Zróżnicowane są również zmiany poparcia dla ugrupowań lewicowych (LiD i SLD). W niewielkim stopniu wzrosło ono jedynie w okręgu 2 i 6, natomiast znacząco obniżyło się w okręgu 1, 3, 4 i 5.

Literatura

Dzieciuchowicz J., Leszczyński S., Retkiewicz W., *Postawy wyborcze mieszkańców Łodzi: wybory samorządowe w 1998 roku*, [w:] Liszewski S. (red.), *Atlas Miasta Łodzi. Plansza XIX*, Wyd. Urząd Miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2002.
Dzieciuchowicz J., Dmochowska K., *Postawy wyborcze mieszkańców Łodzi: wybory samorządowe w roku 2006*, [w:] Liszewski S. (red.), *Atlas Miasta Łodzi. Suplement 1. Plansza XIXa*, Wyd. Urząd Miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2009.
Gostkowski Z., *Zainteresowanie wyborami do rad narodowych wśród ludności Łodzi w 1958*, „Studia Socjologiczne” 1961, nr 2, s. 145-159.
Gostkowski Z., *Analiza efektu panelowego w badaniach wyborczych w Łodzi w 1961 r.*, [w:] Z. Gostkowski (red.), *Analizy i próby technik badawczych w socjologii*, t.1, Wrocław 1966.
Kamiński K., *Zasięg wpływów Stronnictwa Narodowego w Łodzi w latach 1936-1939*, „Rocznik Łódzki” 1988, t.38, s. 181-182.
Kamiński K., *Wybory do Rady Miejskiej w Łodzi w 1938 r.*, „Kronika Miasta Łodzi” 1991, s. 43-54.
Rosset E., *Oblicze polityczne ludności miasta Łodzi w świetle statystyki wyborczej*, Łódź 1927.
Sobczyński M., *Zróżnicowanie przestrzenne postaw politycznych mieszkańców Łodzi*, WUŁ, Łódź 2000, s. 302.
Żelazo M., *Wybory prezydenckie przypadek Łodzi. Tendencje wyborcze w latach 1989-1990 w świetle głosowania i badań ankietowych*, „Kultura i Społeczeństwo” 1991, nr 3, s. 89-102.

Materiały źródłowe

Dane Obwodowych i Okręgowych Komisji Wyborczych dotyczące wyborów samorządowych w Łodzi w 2010 r.
Mapa adresową opracowaną w Urzędzie Miasta Łodzi.
Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591.
Ustawa z dnia 5 września 2008 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2009 r. Nr 180, poz. 1111.
Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592.
Ustawa z 16 lipca 1998 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Dz. U. z 2010 r., Nr 176, poz. 1190. Tekst ujednolicony.
Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta, Dz. U. z 2010 r., Nr 176, poz. 1151. Tekst ujednolicony.